

Nagy Katalin

Magyar írók, költők az uráli nyelveken és az uráli irodalmi közéletben

A finnországi Oulu után 2015 szeptemberében Magyarországon lesz a XIII. Nemzetközi Finnugor Írókongresszus (Badacsonytomaj) a Finnugor Népek Világkongresszusa Nemzeti Szervezete és a Magyar Írószövetség szervezésében. Ezen alkalmából készült az alábbi áttekintés arról, hogy a magyar írók, költők közül kiket fordítottak már finnugor nyelvekre, továbbá hogy milyen szerepet játszottak/játszanak az uráli irodalmi közéletben.

(A magyar költők, írók, műfordítók és az uráli irodalmak – avagy rekviem a halmozottan hátrányos helyzetű irodalmakért címmel a Magyar Napló szeptemberi számában pedig arról jelenik meg egy tanulmány, hogy nálunk milyen fordításkötevek készültek az uráli irodalmakból.)

Nemcsak mi, magyarok fordítjuk az uráli nyelvcsaládhoz tartozó népek irodalmát, de ők is a miénket. A volt Szovjetunióban, majd később az Orosz Föderációban több magyar író és költő műve jelent meg oroszul, vagyis a finnugor népek hivatalos államnyelvén. Mivel nyelvrokonaink többsége nem tudott magyarul, ezért az orosz műfordításokból ültették át anyanyelvükre a magyar szerzők műveit (például a szovjet időkben több nép is kiadta Petőfit önálló egy- vagy többnyelvű kötetben). Amióta többen tudnak közülük magyarul (hallgatók, lektorok, vendégtanárok), sokat javult a helyzet. A teljesség igénye nélkül következék egy rövid áttekintés:

A *Дунай тұлкымъёс Кам Ярдырын / Duna-hullámok a Káma partjain* című udmurt nyelvű szöveggyűjtemény a magyar irodalomból kresztomátia (szerk. Kozmács István és Ar-Szergi, Izsevszk, 1997) az *Ómagyar Mária-siralomtól* kezdve Kölcsey *Himnuszán* át napjainkig ad ízelítőt a magyar irodalomból. A kötetben az alábbi szerzők művei olvashatók: Bornemisza Péter, Balassi Bálint, Zrínyi Miklós, Kazinczy Ferenc, Batsányi János, Csokonai Vitéz Mihály, Berzsenyi Dániel, Kölcsey Ferenc, Petőfi Sándor, Arany János, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Ady Endre, József Attila, Radnóti Miklós, András Sándor, Baka István, Balla Zsófia, Bella István, Buda Ferenc, Varga Imre, Darvasi László, Gergely Ágnes, Kányádi Sándor, Kovács András Ferenc, Koncz József, Kukorelly Endre, Lászlóffy Aladár, Markó Béla, Nagy Gáspár, Petri György, Rákos Sándor, Szöcs Géza, Szügyi Zoltán, Tornay József, Utassy József, Csiki László, Faludi György, Farkas Árpád, Juhász Ferenc, Göncz Árpád.

Az *Ўғты сый на ўғты сый / Kiáltás és kiáltás* (fordította: Valentyina Szolovar és Nagy Katalin, Novoszibirszk, 2001) című egy nyelvű kötetben kazimi hanti nyelven olvashatók az alábbi művek: *Арсыр хотат* (Móra Ferenc: *Mindenféle házak*), *Ланат крейцяр* (Móricz Zsigmond: *Hét krajcár*), *Басня* (Örkény István: *Állatmese*),

Любовь (Déry Tibor: *Szerelem*), *Мисса Луба* (Nemes György: *Missa Luba*), *Ўнты сый на ўнты сый* (Hernádi Gyula: *Kiáltás és kiáltás* [részletek a regényből]).

A *Күгезе тумо / Az ósök tölgye* (a magyar anyagot válogatta: Nagy Katalin, nyersfordítás: Vándor Anna és Nagy Katalin, műfordítás: Szvetlana Grigorjeva, Joskar-Ola, 2008) című, mari nyelvű antológia (megjelent a X. finnugor írókongresszus tiszteletére) a karél, komi-permják, komi, mari, nyenyec, számi, udmurt, finn, hanti és észti szerzők mellett 8 magyar szerző 21 versét tartalmazza mari nyelven: Szentmártoni János: *Кунам почеламут...* (A vers ha...), *Икымие баллада* (Az első ballada); Nagy Gáspár: *Тенгызын омыжо* (A tenger álma); Ian-cu Laura: *Икана* (Egyszer); *почеш* (Özön lét után), *Кок ныл корнан почеламут* (Két négyesoros), *узымак кугыжаныш* (mennyország), *Кугече ваиштареш кугарян* (Nagyrétek), *Толын шумаш* (Megérkezés); Bella István: *Да пелештен мут* (És szólt a szó), *Тошто-у ийысе почеламут* (Ó-újévi vers), *Лач агнец* (Csak a bárány), *Ани Мани будильник лиеш* (Áni Máni vekker lesz), *Еш фото* (Családi fénykép); Csoóri Sándor: *Лум нерген шарнымаш* (Hó emléke); Turczi István: *Мый шонем нунын нерген* (Azokra gondolok), *Irni vs. Inri* (Írni vs. Inri); Buda Ferenc: *Шокишо гыч, тул гыч* (Hóból, fényből), *Пуре-влак* (Farkasok); Ágh István: *Пиалан вӱрем* (Boldog vérem), *Вӱргене чодыра* (Rézerdő). Ugyancsak mariul jelent meg az **Ончыко** irodalmi folyóiratban Szentmártoni János *Икымие баллада* (Az első ballada) c. verse (**Ончыко**, Joskar-Ola, 2008/8, 97–98.).

Льом ю (Zelnicemeggyes patakocska, a magyar anyagot válogatta: Nagy Katalin, összeállította és szerkesztette: Jelena Kozlova, Sziktiivkar, 2008). A kilenc nyelven írt antológia azt mutatja be, hogy kilenc nyelvrokon nép kiket fordított le, illetve jelentetett meg a saját anyanyelvén. Magyarul 12 nyelvből (vepsze, komi, komi-permják, manysi, mari, moksa, erza, nyenyec, számi [kolai és kolta], udmurt, hanti, inkeri finn, finn, észt) küldtünk ki verseket Bede Anna, Bella István, Bereczki Gábor, Fábián László, Nagy Katalin, Sándorfi Veronika és Tillinger Gábor fordításában. E kötetből kiderül az is, hogy bennünket, magyarokat mindössze három nyelvre fordítottak. Karélul Bella István négy verse olvasható Alekszandr Volkov fordításában: *Šarkeresturan pajospäi, Üksi tizeh, Jälles talvie, Järilleh*. (Szerkesztői hiányosság, hogy a forrást nem jelölték, így az, aki nem tud karélul, nem tudja azonosítani a lefordított verseket.) Komi-permjácul Petőfi Sándor két verse jelent meg Vaszilij Kozlov fordításában: * * *, *Ар бӱра*. Végül komiul Bella István három versét jelentették meg Vlagyimir Tyimin fordításában: *Сӧмын Ен..., Дзоридзӧн шогсӧм, Ӧтнас*.

Az INF kongresszusi számában (Joskar-Ola, 2008/8.) oroszul jelent meg Oláh János *Szabadság* c. verse (INF 2008/8:11). Ugyancsak ebben a számban jelent meg Szakolczay Lajos „*Szántottuk sírokkal a tengert*” című, a magyar irodalomról szóló, a múltból a jelenbe, illetve a jövőbe ívelő tanulmánya (a tanulmány cím idézet Bella István *Halotti beszéd* c. verséből) (INF 2008/8, 12–17.). Az INF-be bekerült még a Joskar-Olában kiállított magyar könyvek jegyzékének egy része is (INF 2008, 11–24.).

A *12 legszebb magyar vers* című többnyelvű (magyar, észt, finn, komi, mari, moksa, udmurt, vepsze – igaz, moksára és vepszére nem mindenkit sikerült lefordítani) antológia is magyar költők finnugor nyelvekre fordított verseit tartalmazza a költők születési sorrendjében, annyi különbséggel, hogy

ezt mi, magyarok adtuk ki (szerkesztette és az előszót írta: Pusztay János, válogatta: Fűzfa Balázs, NH-Collegium Fenno-Ugricum, Badacsonytomaj, 2012). Lenyűgözően szép válogatás, ugyancsak szép fordításokkal. A nevek és művek önmagukért beszélnek: Berzsenyi Dániel: *A közelítő tél*, Vörösmarty Mihály: *A vén cigány*, Arany János: *Szondi két apródja*, Petőfi Sándor: *Szeptember végén*, Ady Endre: *Kocsi-út az éjszakában*, Babits Mihály: *Esti kérdés*, Kosztolányi Dezső: *Hajnali részegség*, József Attila: *Eszmélet*, Radnóti Miklós: *Levél a hitveshez*, Weöres Sándor: *Valse triste*, Pilinszky János: *Apokrif*, Nagy László: *Ki viszi át a szerelmet*.

A fenti verseket észtre Arvo Valton (író/költő), Albert Kruus (író/költő), Sander Liivak Balassi Bálint-emlékkarddal kitüntetett műfordító (többek között ő ültette át észtre a Nobel-díjas Kertész Imre *Sorstalanság* és Márai Sándor *A gyertyák csonkig égnek* c. regényét), Ellen Niit (költő), Piret Korjus (az ELTE észti lektora), Paul-Eerik Rummo (költő), Kairi Mesipuu; finnre Toivo Lyy (költő, műfordító), Eliisa Pitkäsalo (bölcsész), Anna-Majja Raittila (író, műfordító); komira Galina Butireva (költő), Nyina Obrezkova (költő), Jevgenyij Kozlov (költő); marira Albertina Ivanova (költő), moksára Valentyina Misanyina (író/költő), Raja Orlova (költő), Marina Anyikina (költő); udmurtra Jelena Rogyionova (irodalomtörténész), Valentyin Kelmakov (nyelvész), Ioszf Ivanov (költő); vepszére Nyina Zajceva (nyelvész, szótáríró) fordította.

Az antológiákon kívül önálló köteteket is megjelentettek. Ilyen például a háromnyelvű (magyar, udmurt, orosz) Petőfi Sándor-kötet (*Петефи Ш. Стухи и песни*, Ижевск, 1975) Anatolij Uvarov fordításában; az udmurt nyelvű József Attila-kötet: *Аттила Йожеф: Чылкыт сюлемын / Tiszta szívvel* (előszó: Jelena Rodionova, utószó: Tóth Szilárd, LiteratUral, Minoritates mundi, Izskar–Szombathely, 2009); János Pusztay: (*Лулэ – Lélek* (magyar–udmurt kétnyelvű versantológia, Izsevszk, 2009); Lázár Ervin *Hétfejű tündéré*t Larisza Sirobokova fordította udmurtra (Izsevszk, 2009); *Дже Костолани: Вероёс / Kosztolányi Dezső: Novellák* (udmurtra fordította: Jelena Rogyionova, Invozo, Izsevszk, 2011); *Дже Костолани: Турй / Kosztolányi Dezső: Pacsirta* (mari nyelvre fordította: Mihail Csemisev, 2011); *Juzo jüd – Nöiduslik öö / Varázséj* (mari költők versei mari, észti és magyar nyelven, az utóbbi Pusztay János fordításában, Joskar-Ola, 2013).

Az egyes népek helyi vagy regionális folyóirataiban szórványosan megjelent fordítások szinte követhetetlenek, de léteznek. Érdemes volna ezeket is összegyűjteni.

Magyar írók, költők az uráli irodalmi, tudományos és közéletben

Elő- és utószók írásában magyar írók, költők is jeleskedtek. Például Juvan Sesztalov *Julianus rám talált* (1985) című kötetéhez Bede Anna, a *Megyék élő testvéremhez* (1993) című kötetéhez Koczka Sándor, a *Hét határon hallik húros daru hangja* (1994) című antológiához Fodor András, a *Repülés a mélybe* című antológiához Kiss Anna, Nikolai Abramov vepsze költő kötetéhez (2010) Iancu Laura, a komi-permják Ljudmila Guljajeva és Ljubov Sztarceva verses-

kötetéhez (2011) Turczi István, a mari Svetlana Grigorjeva meseregényéhez (2013) László Noémi írt előszót.

A finnugor írókongresszusok munkájába az Írószövetség több tagja is bekapcsolódott az évek során: Domokos Péter, az uráli irodalmak atyja, irodalomtörténész, egyetemi tanár az első kongresszustól kezdve (1989) az összesen részt vett, az utolsóra (2013) betegsége miatt már nem tudott elmenni. Íme, az írókongresszusok résztvevői (a nem írószövetségi tagokkal együtt): Bede Anna (1989, Joskar-Ola, Mari Köztársaság); Bede Anna, Buda Ferenc, Kányádi Sándor, Rab Zsuzsa, Szócs Géza (1991, Espoo, Finnország); Csoóri Sándor, Koczkás Sándor, Tornai József, Duba Gyula (Szlovákia), Kányádi Sándor (Románia), Máté Imre (Németország) (1993, Eger); Bella István, Kányádi Sándor, Bereczki Gábor, Bereczki András, Jávorszky Béla (1996, Lohusalu, Észtország); Bella István, Nagy Katalin, Pomogáts Béla (1998, Sziktivkar, Komi Köztársaság); Bella István, Nagy Katalin, Kozmács István (2002, Izsevszk, Udmurt Köztársaság); Bella István, Benkei Ildikó, Buda Ferenc, Dyekiss Virág, Kiss Anna, Kovács István, Kó Pál, Oláh János, Nagy Katalin, Pomogáts Béla, Pusztay János, Vándor Anna (2004, Hanti-Manyszijszk, Hanti-Manysi Nemzetiségi Körzet, Oroszország); Benkei Ildikó, Faragó Laura, Horváth Iván, Iancu Laura, Nagy Katalin, Nanovfszky György, Szakolczay Lajos, Szemkeő András, Vándor Anna (2006, Petrozavodszk/Petroskoi, Karjalai Köztársaság); Dyekiss Virág, Horváth Iván, Iancu Laura, Kozmács István, Nagy Katalin, Nanovfszky György, Pusztay János, L. Simon László, Turczi István, Vándor Anna (2008, Joskar-Ola, Mari Köztársaság); Bereczki András, Domokos Péter, Fábíán László, Iancu Laura, Nagy Katalin, Nanovfszky György, L. Simon László, Sirató Ildikó, Tillinger Gábor, Turczi István, Vándor Anna (2010, Oulu, Finnország); Babus Antal, Berg Judit, Csender Levente, Dyekiss Virág (2013, Szalehard, Jamal-Nyenyec Autonóm Körzet, Oroszország).

A kongresszusokra utazván, ha úgy adódott, hogy Moszkvában kellett meg szállni, irodalmi esten is felléptek íróink, költőink a moszkvai Magyar Intézetben. Legutóbb (2008-ban) például Iancu Laura, L. Simon László, Turczi István, Dyekiss Virág aratott nagy sikert a népes közönség előtt.

Végezetül megemlítem azokat az írókat, költőket, akik politikusként sem feledkeztek meg e kis népek íróiról, költőiről: például az általam fordított kötetek szerzői közül néhányat személyesen is fogadtak a Magyar Parlamentben: Jeremej Ajpin hanti író Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke (1999); a komi-permják Svetlana Guljajevát és Ljubov Sztarcevát, valamint a vepsze Nyikolaj Abramovot L. Simon László költő, a Magyar Országgyűlés Kulturális és Sajtóbizottságának elnöke (2010, 2011); a mari Svetlana Grigorjevát Lezsák Sándor, az Országgyűlés alelnöke (2013).

Magyar írók egy nemzetközi könyvkiállításon

A X. jubileumi kongresszus tiszteletére megrendezett *Gyökerek* című nemzetközi könyvkiállításra tőlünk is kértek anyagot a 2004 és 2008 között Magyarországon megjelent (elsősorban) finnugor irodalmakból. Az általam felkeresett szerzők és/vagy fordítók és/vagy kiadók önzetlenül ajánlották fel könyveiket a kiállításra. Így közel hatvan kötet került ki Joskar-Olába. (A marik után a ma-

gyar pavilon volt a leggazdagabb.) Íme, néhány a kiállított könyvek közül: Mäkelä, Hannu: *Anya*, Polár Könyvek, 2008; L. Simon László: *Japán hajítás*, FISZ–Kortárs K., Budapest, 2008; Valton, Arvo: *Ezer évig hordott engem a fény*, Szombathely, 2008; Vászolyi Erik – Lázár Katalin: „Sudár fenyő nőtt az erdőn”. *Énekek Komiföldről*, Tinta K., 2008; Ajpin, Jeremej: *A hantik, avagy a Hajnalcsillag*, Magyar Versmondásért Alapítvány, 2008; Végh Attila: *Hamuszáj*, Magyar Napló, 2008; *Mikor felébredtem, nyár volt. Nőversek Finnországból*, Napkút K., Budapest, 2008; Mezey Katalin *Válogatott versei*, Magyar Napló, 2008; Iancu Laura: *Karmaiból kihullajt*, Magyar Napló, 2007; Turczi István: *Áthalások*, Új Palatinus Könyvesház Kft., Budapest, 2007; Kányádi Sándor *Válogatott versei*, Magyar Napló, 2007; Tamás Ildikó: *Tűzön át, jégen át. A sarkvidéki nomád lappok énekhagyománya*, Napkút K., Budapest, 2007, *Történelem és idő*, Szombathely, 2007; Unt, Mati: *Ők beszélnek, mi hallgatunk*, Szombathely, 2007; Turczi István: *Átételesek*, Tinta K., Budapest, 2007; Falusi Márton: *Rádnijitva ablak, ajtó*, Stádium K., 2007; Csontos János: *Para. Hódolat a magyar költészetnek*, Magyar Napló, 2007; Lódi Tamás: *Forrásföldön*, Magyar Napló, 2007; Normantas Paulius – Csepregi Márta: *14 testvér*, Kossuth K., 2006; Paa-sonen, Ranya: *A nap állása*, Polár Könyvek, 2006; Lauri Otonkoski: *Tengervíz-égből lehulló csillagok*, Napkút K., Budapest, 2006; Utassy József *Válogatott versei*, Magyar Napló, 2006; *Volga–Káma-vidék finnugor népei*, szerkesztette: Pusztay János, Szombathely, 2005; *Dalom, dalom, hej! Regém, regém, haj! Szöveggyűjtemény vers- és prózamondóknak a rokon népek irodalmából*, összeállította: Fehérváry Győző és Nagy Katalin, Magyar Versmondásért Alapítvány, Budapest, 2004; Hämäläinen, Helvi: *Az új Ádám*, Polár Könyvek, 2004; Csáji László Koppány: *Tündérek kihalófélben 1–3.*, Napkút K., Budapest, 2004; Turczi István: *Hívásra szól a csönd. Válogatott versek*, Noran K., Budapest, 2004; Oki, Asalcsi: *Miért hallgat az udmurt nő?*, Szombathely, 2004; Heinsaar, Mehis: *Pál úr krónikái*, Szombathely, 2004; a Magyar Napló (főszerkesztő: Oláh János) és a Napút (főszerkesztő: Szondi György) ún. finnugor számai stb.

Vittünk a kiállításra néhány 2004 előtt megjelent könyvet is: Pusztay János: *Nyenyec–magyar szótár*, Savaria University Press, Szombathely, 2003; Kuznetsov, Nikolay: *Komi–magyar szótár*, Savaria University Press, Szombathely, 2003; Kuznyecova, Margarita: *Mari–magyar szótár*, Savaria University Press, Szombathely, 2003; Molnár Júdit: *Moksa–mordvin–magyar szótár*, Savaria University Press, Szombathely, 2003; *Majd’ minden szó feledésbe merült*, Szombathely, 2002; *Mókuserék. Válogatás a legújabb finn novellairodalomból*, Szombathely, 2002; Ar-Szergi, Vjacseszlav: *Lepkelelkek*, Szombathely, 2002; *A képzelet tájai. Válogatás a legújabb finn lírából*, Szombathely, 2002; Kozmács István: *Udmurt–magyar szótár*, Savaria University Press, Szombathely, 2002; *A csodaszarvas nyomában* (szerk.: Makkai Ádám), Tinta K., 2002; Pomozsi Péter: *Cseremis–magyar nyelvhasználat*, Budapesti Finnugor Füzetek, Budapest, 2002.

Kívánom, hogy a jövőben is sok szép fordítás készüljön egymás irodalmaiból!